

สถาบันกษัตริย์กับกองทัพ : ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 “The Monarchy and the military.”: before the change of government in 1932

บุญส่ง ชเลธร¹

วันรับ: 7 เมษายน 2566 วันแก้ไข: 25 พฤษภาคม 2566 ยอมรับ: 2 มิถุนายน 2566

บทคัดย่อ

กล่าวได้ว่าสถาบันกษัตริย์และสถาบันทหาร มีส่วนสัมพันธ์กันมายาวนาน อย่างแยกกันไม่ออก การดำรงอยู่และการขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของสถาบันทหาร จนมีส่วนกำหนดความเป็นความตายของรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งครั้งแล้วครั้งเล่า ที่บ่อยครั้งจบลงด้วยการรัฐประหาร ถือเป็นประเด็นที่น่าสนใจ

พัฒนาการการเกิดและเติบโตขึ้นของสถาบันทหารที่เห็นเด่นชัด เริ่มมาตั้งแต่ ยุคล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก ที่แผ่กรงเล็บเข้ามายังเอเชีย จนถึงประเทศไทยใน สมัยรัชกาลที่ 4 นั้น เกิดจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ที่จะให้ ไทยมีกองทัพที่ทันสมัย เพื่อความพร้อมในการเผชิญหน้าจากการคุกคาม จนมาถึงสมัย รัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 ที่สถาบันทหารถูกกำหนดให้ยึดโยงกับสถาบันกษัตริย์มากยิ่งขึ้น ให้มีหน้าที่ในการสนับสนุน ปกป้อง และคุ้มครองสถาบันกษัตริย์ให้อยู่ยังและ มั่นคง

การกล่าวถึงสถาบันกษัตริย์และกองทัพ ก่อนหน้าการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 จึงเป็นการเสนอภาพความสัมพันธ์ของสองสถาบันนี้ในช่วงเริ่มต้น เพื่อเป็นพื้นฐาน ของความพยายามที่จะเข้าใจถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อ ๆ มาจากยุคสมัยนั้นในปัจจุบัน

คำสำคัญ: สถาบันกษัตริย์, กองทัพ

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ดร., อาจารย์ประจำ, วิทยาลัยผู้นำและนวัตกรรมสังคม, มหาวิทยาลัยรังสิต

Abstract

It can be said that the monarchy and the military institution have had a long-standing relationship that is distinct and inseparable. The military institution's role in maintaining and ascending to political power has often determined the fate of governments elected through the democratic process, with coups being a frequent outcome. This is an interesting topic.

The development and growth of the military institution, which is clearly visible, began since the colonial era of the Western countries when they expanded into Asia, including Thailand during the reign of King Rama IV. This was due to the royal initiatives of His Majesty King Chulalongkorn who aimed to modernize Thailand's military in order to be prepared to face threats and intimidation. This continued into the reigns of King Rama V and King Rama VI, where the military institution was increasingly linked to the monarchy, with the responsibility of supporting, protecting, and safeguarding the monarchy to ensure its stability and security.

The discussion of the monarchy and the military institution before the 1932 Revolution is an attempt to present the relationship between these two institutions in the early stages, as a basis for understanding the events that have occurred since then up to the present day.

Key words: Monarchy, Military

กองทัพไทยมีประวัติความเป็นมายาวนานควบคู่กับประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา ที่เห็นเด่นชัดเริ่มมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ที่ประเทศสยามเริ่มมีการติดต่อสัมพันธ์กับชาติตะวันตก พระองค์ได้มีโอกาสศึกษาวิทยาการสมัยใหม่ตั้งแต่ยังทรงผนวชเป็นพระภิกษุ ได้ศึกษาทั้งภาษาละติน และภาษาอังกฤษ จึงทรงทราบสถานการณ์ของโลกเป็นอย่างดี ว่าเวลานั้นอังกฤษและฝรั่งเศสอยู่ในยุคล่าเมืองขึ้นในเอเชียจนกระทั่งมีอำนาจเหนืออินเดีย พม่า แหลงมลายู ญวน ตลอดจนฮ่องกงของจีน ก็ตกอยู่ภายใต้อำนาจของอังกฤษ จีนยังถูกบังคับให้ยกดินแดนหลายพื้นที่ให้เป็นเขตเช่าของต่างชาติ ญี่ปุ่นถูกอเมริกาบีบคั้นให้เปิดประเทศ

พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ เกี่ยวกับสถานการณ์โลกในครั้งนั้น สรุปได้เป็น 2 ประการ คือ

1. ความเจริญก้าวหน้าในความรู้และวิทยาการของโลกตะวันตก เป็นสิ่งที่มีประโยชน์สำหรับบ้านเมือง จึงสมควรที่คนไทยจะได้เรียนรู้ไว้
2. การเผชิญหน้ากับภัยจากจักรวรรดินิยม ประเทศมหาอำนาจตะวันตก กำลังแผ่ขยายอิทธิพลเข้ารุกรานในอินเดีย จีน และพม่า สมควรที่ไทยต้องเร่งปรับปรุงประเทศให้เข้มแข็งและเจริญก้าวหน้า เพื่อป้องกันมิให้ถูกบีบบังคับหรือข่มเหงเหมือนประเทศอื่น ๆ

จึงทรงเห็นว่าถึงเวลาแล้วที่กิจการกองทัพต้องได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามแบบอย่างของชาติตะวันตก ปรับปรุงกรมเกณฑ์ทหารฝึกหัดอย่างฝรั่ง ด้วยทรงวิตกว่าประเทศไทยจะโดนยึดด้วย การปรับปรุงกิจการทหารให้เป็นแบบใหม่ มีความทันสมัย ส่งเสริมให้กองทัพเข้มแข็งยิ่งขึ้น มีการจ้างทั้งครูฝรั่งชาวอังกฤษและชาวฝรั่งเศสเข้ามาฝึกทหาร มีการแปลตำราทหารจากภาษาอังกฤษมาเป็นภาษาไทยเพื่อใช้ในการฝึกสอนโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเรือใบ เรือกลไฟ ให้เป็นเรือรบเรือลาดตระเวนสำหรับป้องกันประเทศ แม้ว่าจะยังมีอุปสรรคอยู่ไม่น้อย กับการที่ขุนนางชั้นสูงหัวเก่าจำนวนหนึ่งไม่ต้องการการเปลี่ยนแปลง อีกทั้งคนไทยส่วนใหญ่ก็เคยชินกับการปกครองแบบเดิม ไม่เห็นความจำเป็นของการต้องเปลี่ยนแปลง

ครั้นถึงรัชสมัยที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. 2411 บรรยาการของความหวั่นเกรงอิทธิพลจากชาติมหาอำนาจยังครอบคลุมทั่วสยาม พระองค์จึงทรงเร่งปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินในหลายด้าน โดยเฉพาะการทหาร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พัฒนาการฝึกทหารมหาดเล็กขึ้นเป็นกองทหารมหาดเล็กส่วนพระองค์แล้วพัฒนาต่อไปถึงปี พ.ศ. 2424 ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนฝึกวิชาชีพทหารขึ้นเป็นการเฉพาะ ชื่อ “โรงเรียนคะเด็ดทหารม้า” มีการตั้งกรมทหารม้าและประกาศรับสมัครคนเข้ารับการฝึกเป็นทหารม้าอาหาร เงินเดือน เครื่องแบบ และตรามิคุ้ม ห้ามเป็นรางวัลล่อใจ ซึ่งกรมทหารม้านี้เองต่อมาเป็นกำลังสำคัญในการปราบพวก่อที่ทุ่งเชียงคำ (พ.ศ. 2426) หัวพันทั้งห้าทั้งหกและสิบสองจุไท (พ.ศ. 2428) ที่หลวงพระบาง (พ.ศ. 2430) กบฏผีบุญภาคอีสาน และเงี้ยวเมืองแพร่ เป็นต้น

สิ่งเหล่านี้นำไปสู่การกำเนิดของสถาบันใหม่ที่มีบทบาทอย่างใหญ่หลวงในการบริหารประเทศในกาลต่อมา คือ “กองทัพบก” มีการโปรดเกล้าให้ตราพระราชบัญญัติจัดการทหารขึ้นเมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2430 โดยกำหนดการปกครองกองทัพบกให้เป็นการแน่นอน และพระมหากษัตริย์ทรงเป็น “จอมทัพ” มีการจัดตั้งโรงเรียนนายร้อยทหารบก (ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น “โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า”) โรงเรียนปืนใหญ่ โรงเรียนแม่นปืน โรงเรียนเสนาริการทหารบก ที่สำคัญคือการใช้พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหารที่ใช้ทั่วราชอาณาจักรเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2459 เพราะก่อนหน้านี้สยามยังไม่มี “ทหารอาชีพ”

ความมุ่งหมายสำคัญในการจัดตั้งกองทัพบก มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ

1. เพื่อความมั่นคงแห่งราชบัลลังก์
2. เพื่อความเจริญทางด้านการทหาร เพื่อให้เหมาะสมกับกาลสมัย และสามารถรักษาความปลอดภัยให้แก่ประเทศชาติได้

กองทัพบกจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสนับสนุนพระราชอำนาจและเผยแพร่พระบารมีขององค์พระมหากษัตริย์ไปจนทั่วราชอาณาจักร ในสภาพเช่นนี้ กองทัพบกถูกสร้างให้ยึดโยงกับสถาบันกษัตริย์ หรือรับชุดความคิดที่กองทัพบกมีหน้าที่ในการปกป้องและคุ้มครองสถาบันกษัตริย์ หรืออีกนัยหนึ่งอุดมการณ์แบบ “ราชานิยม” ได้เข้ามา

เป็นศูนย์กลางทางอุดมการณ์ของสถาบันทหาร (Military Ideology) กองทัพสยามในครั้งนั้นยังมีลักษณะเป็น “กองทัพภายในประเทศ” มีหน้าที่ปราบปรามปฏิวัติฝ่ายปกครอง เช่น ปราบกบฏผีบุญผีบา กบฏฮ่อ กบฏเงี้ยว และอั้งยี่ เป็นต้น ในคราวนี้จึงกล่าวได้ว่ากองทัพบกไทยได้ถือกำเนิดมาเพื่อปฏิบัติภารกิจหลักที่ชัดเจน คือ เป็นหลักประกัน พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ เป็น “ทหารราชา”

วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งกองทัพดังกล่าว แสดงถึงอุดมการณ์ของทหารในการปกป้องรักษาสถาบันกษัตริย์และประเทศชาติ อุดมการณ์นี้อยู่บนหลักคุณธรรมที่พยายามปลูกฝังให้ยึดถือ ทหารที่ “ดี” ต้องมีลักษณะตามที่ราชการต้องการ คือ เป็นผู้ที่กล้าหาญในการสงคราม กตัญญูรู้คุณที่สำคัญ คือ จงรักภักดีรักษาองค์พระมหากษัตริย์และบ้านเกิดเมืองนอน ทางราชการได้เน้นย้ำปลูกฝังคุณธรรมเหล่านี้ ทั้งในการเรียนการสอนและโดยอาศัยหนังสือวารสารของกองทัพ วารสารอันเก่าแก่ที่สุดคือ “ยุทธโกษา” (เริ่มกันยายน ร.ศ. 111) จะปรากฏบทความทำนองนี้อย่างสม่ำเสมอ จึงกล่าวได้ว่าในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 นี้ องค์พระมหากษัตริย์จะยังทรงเป็นที่เกรงกลัวและเคารพยำเกรงของกองทัพ

พระองค์ยังสนับสนุนการศึกษาเล่าเรียนของคนทั่วไปด้วย ทั้งการส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศ การจัดการศึกษาในโรงเรียน และการสร้างคนให้เป็นพลเมืองดีของชาติ เพราะประเทศยังขาดแคลนกำลังคนที่มีความรู้ความสามารถมาช่วยกันพัฒนาบ้านเมือง ดังพระราชปรารภของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ถึงเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ตอนหนึ่งว่า

“..ตกลงเป็นใจความว่า ในเมืองเราเวลานี้ไม่ขัดสนอันใดยิ่งกว่าคน การเจริญอันใดจะเป็นไปไม่ได้เร็วก็เพราะเรื่องคนนี้อย่างเดียว...”

ซึ่งการเตรียม “คน” ก็เป็นไปตามนโยบายการจัดการศึกษาและอุดมการณ์ทางการศึกษาของรัฐ ที่จะช่วยให้คนฉลาด ประพฤติตัวดี ใฝ่หาเลี้ยงชีพได้ รู้จักหน้าที่ต่อครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนร่วมชาติ ที่สำคัญคือรู้จักถวายเป็นความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์

ในปี พ.ศ. 2445 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระวชิรญาณวโรรส ได้แต่งตำราเรียนสั่งสอนความประพฤติของราษฎรในสังคม เรื่อง “เบญจศีล เบญจธรรม” เพื่อสนับสนุนอุดมการณ์ทางการศึกษา เป็นหนังสือคู่มือครู ที่สอนให้รู้จักความดีความชั่ว ธรรมชาติของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกัน ที่ต้องมีกฎหมายและขนบธรรมเนียม อันเป็นสัญญา ระหว่างกันในกลุ่มประชาชน และด้วยพระบารมีพระมหากษัตริย์ปกครองให้เป็นไปตามกฎหมาย ความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับราษฎร คือ ความเจริญของประเทศตามแบบอารยชน

ในช่วงปลายรัชสมัยได้เริ่มมีการวิจารณ์พระองค์ในหลายประเด็น แต่ก็กระทำไปอย่างเป็นความลับ มีกล้ำที่จะแสดงตนเปิดเผย เพียงส่วนที่ปรากฏเด่นชัดขึ้นเรื่อย ๆ คือการก่อร่างของแนวคิดประชาธิปไตยที่ปรากฏในสังคมจาก 3 ปรากฏการณ์ที่เหมือนเป็นการจุดประกาย คือ

1. การเรียกร้องต้องการรัฐธรรมนูญ ของกลุ่มเจ้านายและข้าราชการใน ร.ศ.103 (พ.ศ. 2427)
2. ร่างรัฐธรรมนูญแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และ
3. บทความเกี่ยวกับประชาธิปไตยของ “เทียนวรรณ” ที่มีฉายาว่า “วรรณโก” ดังผลงานกลอนชิ้นหนึ่งของท่านที่ได้รับการกล่าวขวัญเสมอ ซึ่งเรียกร้องรัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้จัดการปกครองโดยรัฐสภาตามแบบอย่างอารยประเทศ ตีพิมพ์ในนิตยสาร “ดุสิตภาคพจนกิจ” ลงวันที่ 8 กันยายน ร.ศ. 125 เล่มที่ 7 พ.ศ. 2450 ความว่า

“ไพร่เป็นพื้นยืนร้องทำนองขอ

ตามระบอบปาลิเมนต์ประเด็นข้า

แม้หนึ่งข้าล้าหลังยังไม่ทำ

จะตกต่ำน้อยหน้าเวลาสาย

ขอให้ท่านเห็นเช่นเราผู้เฒ่าทัก

บำรุงรักษาชาติสะอาดศรี

ทั้งเจ้านายฝ่ายพลและมนตรี

จะเป็นศิวิไลซ์จริงอย่านิ่งนาน

ให้รีบหาปาลิเมนต์ขึ้นเป็นหลัก

จะได้ชักน้อมใจไพร่สมาน
เร่งเป็นฟรีปรีดาอย่าช้ากาล
รักษาบ้านเมืองเราช่วยเจ้านาย”

เทียนวรรณมองว่าการเป็น “ศิวิไลซ์” ไม่ใช่เพียงการทำให้ประเทศเจริญขึ้นไป
ทางการปกครองและสังคม เศรษฐกิจ ดังที่เขาได้นำเสนอไว้มากมายเท่านั้น หากยังต้อง
เปิดให้พลเมืองราษฎรเป็น “ฟรี” หรือเป็นอิสระเสรีด้วย ซึ่งเขาหมายความว่าคน
มีความเสมอภาคกันมากขึ้น ไม่ยึดถือเอาชนชั้นวรรณะและชาติตระกูลเป็นเครื่องวัด
ความเป็นคนอย่างแต่ก่อน ไม่คิดเห็นแต่ประโยชน์ของตนเองเป็นที่ตั้ง ตรงนี้อาจถือได้
ว่าเป็นการให้นิยามความหมายคำว่า “เสรีภาพ หรือ ฟรี” ของเทียนวรรณก็ได้

อีกตัวอย่างหนึ่งที่เขียนเรียกร้องให้ราษฎรนั้น “ฟรี” คือมีเสรีภาพ เช่น เสรีภาพ
ในการแสดงความคิดเห็น ซึ่งเมื่อประชาชนสามารถพูดได้ตามอย่างทีคิด ปล่อยให้
ราษฎรมีเสรีภาพ ปลดปล่อยตนเองให้เป็นอิสระ ก็เป็นหนทางที่จะทำให้ชาติเจริญ
ก้าวหน้า

“คือสยามอ้อบเซอร์เวอร์” แหละเธอจำ
เป็นอีกากิจแผลงสู้
ถ้ามั่นใจไทยสยามเป็นความดี
ผู้ที่ไม่ตรึงามถนัดไม่ตัดรอน
นั้นแลเห็นเป็นว่าทางค่อยกว้างแล้ว
จะเกิดแก้วตาสว่างสร้างสลอน
การประชุมพูดจาวิชาการ
จะเป็นบ่อนประชุมติดวิทยา
ถ้าการนี้ฟรีเจริญไม่เงินขัด
เมื่อทราบชัดพร้อมกันด้วยหรรษา
จะตั้งใจให้ตรงคงวาจา
เอามหาชนทำเป็นน้ำยา
สมานติดขัดตรึงเหมือนหนึ่งเพชร
เห็นสำเร็จเปลื้องใจให้สว่าง

อย่างหวงห้ามความพรีมีหนทาง ให้เหมือนอย่างชาติญี่ปุ่นโดยสุนทร”

การปรับปรุงกิจการทหารมีการพัฒนาต่อไปอีกอย่างไม่หยุดยั้งแม้ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ รัชกาลที่ 6 ที่ทรงขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. 2453 จนกระทั่งปี พ.ศ. 2457 ที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ขึ้นในทวีปยุโรป โดยเบื้องต้นประเทศไทยดำรงสถานะเป็นกลาง แต่จากการติดตามข่าวสารการสงครามอย่างใกล้ชิด รัชกาลที่ 6 ก็ทรงเห็นว่าการเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรจะดีกว่า เพราะถ้าได้รับชัยชนะ ก็จะเป็นโอกาสในการขอเจรจาแก้ไขสัญญาที่ไม่เป็นธรรมที่ทำกันไว้ได้ พอปี พ.ศ. 2460 ก็จึงได้เข้าร่วมสงครามด้วยโดยไทยประกาศสงครามกับ ฝ่ายเยอรมนี ออสเตรีย-ฮังการี และตุรกี พร้อมกับส่งทหารอาสาไปร่วมรบกับฝ่ายสัมพันธมิตรได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส สหภาพโซเวียต อิตาลี ญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกา กองทัพไทยเดินทางออกจากประเทศในวันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ. 2461 ซึ่งการส่งกองทหารอาสาไปสงครามโลกในครั้งนั้นนอกจากจะมีความมุ่งหมายทางการเมืองระหว่างประเทศแล้ว ยังมุ่งส่งคนไปฝึกวิชาทหารกลับมาเพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนากองทัพด้วย

ตลอดรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมราโชบายชาตินิยมได้ถูกนำมาใช้อย่างต่อเนื่อง สิ่งสำคัญคือการเน้นให้ประชาชนจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ เมื่อพระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติประถมศึกษาขึ้น กำหนดการศึกษาภาคบังคับกับเด็กไทยตั้งแต่ 7 ปีบริบูรณ์จนถึง 14 ปีบริบูรณ์ การศึกษาก็ถูกใช้เป็นเครื่องมือดำเนินการที่ทรงพลังที่สุด มีการวางหลักสูตรการเรียนการสอนที่เน้นให้ตระหนักถึงความสำคัญของ **“ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์”** ตำราแบบเรียนหลวงเล่มเอกที่ให้ทุกโรงเรียนนำมาใช้ในการเรียนการสอน คือ **“พลเมืองดี”** ของพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ที่อธิบายว่าหน้าที่ของพลเมืองที่ดี คือการมีความจงรักภักดีและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ที่ทรงสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ประเทศ และที่ประชาชนสุขสบายได้ก็เพราะพระปรีชาญาณและพระบารมีของพระมหากษัตริย์ที่ทรงปกครองประเทศด้วยความใสพระราชหฤทัย มีการตอกย้ำความจงรักภักดีต่อประเทศชาติ ศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อองค์พระมหากษัตริย์ การจัดการปกครองบ้านเมืองที่เรียกว่ารัฐบาลจะมีพระเจ้าแผ่นดินเป็นหัวหน้า ที่ประชุมเสนาบดีจะทำหน้าที่ให้คำปรึกษาโดยมีพระเจ้าอยู่หัวเป็นประธานชี้ขาด

หนังสือ “**พลเมืองดี**” สรุปว่าเกิดมาเป็นคน ควรมีความรู้สึก 3 อย่างเป็นข้อใหญ่ คือ

1. รู้สึกคุณพระมหากษัตริย์ที่เป็นหัวหน้าปกครองประเทศและชาติ ราษฎรจะสุขสบายร่มเย็น บ้านเมืองจะเจริญรุ่งเรืองก็เพราะพระมหากษัตริย์
2. บ้านเมืองเป็นของเราทุกคน ควรมีใจรักช่วยบำรุงรักษา
3. เมื่อเกิดมาแล้วควรรักชื่อ รักชาติ ทำความดีให้แก่บ้านเมือง

“ดังนั้นจึงจะนับได้ว่าเป็นพลเมืองที่ดีคนหนึ่ง ๆ ไม่ช้าแต่เกิดมาแล้ว ก็ตายถมแผ่นดินไปเปล่า ๆ หรือยังทำความชั่วร้าย เป็นเลี้ยนหนามกินแรงทอนกำลังท่าน ที่ให้ท่านต้องปราบปราม เป็นการเกิดมาสำหรับให้หนักแผ่นดินเท่านั้น”

ยังมีการสะท้อนเรื่องความจงรักภักดีออกมาอีกอย่างต่อเนื่องในงานพระราชนิพนธ์หลาย ๆ ชิ้นของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังเช่นในเรื่อง “**ปลุกใจเสือป่า**” ในปี พ.ศ. 2457 ที่พูดถึงความสำคัญของพระมหากษัตริย์ว่าหากมีผู้ใดคิดทำร้ายก็เหมือนจ้องทำลายประเทศชาติ ตอนหนึ่งว่า

“..ผู้ที่ประทุษร้ายต่อพระเจ้าแผ่นดินต้องนับว่าเป็นผู้ที่เลวทรามอย่างยิ่ง เพราะเป็นผู้ที่ประทุษร้ายต่อประชาชนทั่วทุกตัวคน เมื่อมีผู้ประทุษร้ายพระเจ้าแผ่นดินแล้ว ประชาชนทุกคนต้องรู้สึกเจ็บร้อนประหนึ่งว่าตนถูกประทุษร้ายเองทุกคน..”

การปลุกฝังความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์อีกอย่างหนึ่ง คือการใช้ “**ธงชาติ**” เป็นเครื่องมือ พระองค์ทรงโปรดให้จัดทำธงชาติขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. 2460 แทนธงริ้วแดงขาวที่มีพระราชดำริให้ทดลองใช้แทนธงช้าง ธงชาติใหม่ที่พระองค์ออกแบบจึงใช้สีแดงและสีขาวอันเป็นสีดั้งเดิม แล้วให้เพิ่มสีน้ำเงินตรงกลางผืนธง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ “**เครื่องหมายแห่งไตรรงค์**” ไว้เมื่อ พ.ศ. 2464 โดยได้นิยามความหมายของธงไตรรงค์ว่า

สีแดง หมายถึง เลือดอันยอมพลีให้แก่ชาติ

สีขาว หมายถึง ความบริสุทธิ์แห่งพระพุทธศาสนา และธรรมะ

สีน้ำเงิน หมายถึง สีส่วนพระองค์ขององค์พระมหากษัตริย์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ รัชกาลที่ 6 พยายามเสริมสร้างกองทัพให้เข้มแข็ง จัดหางบประมาณ เพื่อจัดซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์เป็นจำนวนมาก โดยทำควบคู่กันไปกับการสร้างจิตสำนึกแห่งความจงรักภักดีของทหารให้มีต่อสถาบันกษัตริย์ในหลากหลายรูปแบบ เช่น การสื่อสารโดยตรง ต่อยำถึงความสำคัญและพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ที่มีต่อเหล่าทหาร เริ่มแต่ก้าวเข้าสู่รั้วโรงเรียนนายร้อยที่พระมหากษัตริย์ทรงพระราชทาน พระราชทรัพย์ให้นักเรียนนายร้อยได้ศึกษาเล่าเรียนโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย เมื่อจบออกมารับราชการก็ได้รับพระราชทานเงินเดือน นายทหารทุกนายจึงมีหน้าที่ที่เหมือนกัน คือ จะต้องปกป้องชาติ ศาสน์ กษัตริย์ด้วยชีวิต การปลูกฝังความจงรักภักดียังกระทำผ่านพิธีกรรมทางการทหารในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งพิธีกระทำสัตย์ปฏิญาณตนต่อธงชัยเฉลิมพล และการเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานกระบี่ให้แก่แก่นักเรียนนายร้อยที่สำเร็จการศึกษา

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เสด็จขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. 2468 พระองค์ต้องเผชิญกับปัญหานานัปการ อย่างที่สมเด็จพระยามหาจักรีบรมราชูปถัมภ์ ทรงกล่าวไว้ว่า **“เมื่อขึ้นครองราชย์นั้น พระองค์ได้รับมรดกน่าเศร้า... พระราชวงศ์ตกต่ำ ราษฎรหมดความเคารพเชื่อถือ สมบัติเกือบหมดพระคลัง รัฐบาลฉ้อฉล การบริหารราชการยุ่งเหยิง”**

พระองค์ทรงเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ และทรงพยายามแก้ไขปัญหาด้วยการตัดทอนรายจ่ายของประเทศลง ยุบกรมกองต่าง ๆ ที่ไม่สำคัญ ยุบตำแหน่งราชการ และปลดข้าราชการบางส่วนออกทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน มีการตัดทอนรายจ่ายส่วนพระองค์ลง ให้กระทรวงกลาโหมปรับแผนการงบประมาณ เป็นต้น

จากการประหยัดงบประมาณของประเทศ จึงทำให้กิจการทหารเรือมีการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน กล่าวคือ ได้มีการยุบเลิกหน่วยต่าง ๆ ในกระทรวงทหารเรือ และเพื่อให้การประสานงานระหว่างทหารบกและทหารเรือ เป็นไปด้วยดี จึงได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้รวมกระทรวงทหารเรือเข้าในกระทรวงกลาโหม ซึ่งบังคับบัญชาทหารบกอยู่ก่อน โดยลดฐานะกระทรวงทหารเรือเป็น **“กรมทหารเรือ”** เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2474 ในระยะนี้การเสริมสร้างกำลังรบทางเรือก็พลอยหยุดชะงักลงด้วย เว้นแต่เรือลำใดมีสัญญาสร้างกันไว้ก็ให้ดำเนินการต่อไป เช่น เรือหลวง

รัตนโกสินทร์ เรือหลวงสุโขทัย เรือหลวงจวง เป็นต้น แต่กระนั้นก็ไม่ทันการณ์ แนวความคิดในการเปลี่ยนแปลงการปกครองเริ่มแพร่หลายขึ้น โดยเฉพาะในหมู่ผู้มีการศึกษาดูแลเห็นว่า การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มีเพียงกษัตริย์มีอำนาจในการปกครอง โดยประชาชนมิได้มีส่วนร่วมย่อมเป็นเหตุให้ประเทศล้าหลัง ถ้าได้นำระบอบการปกครองแบบพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญมาใช้ให้อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน จะทำให้ประเทศก้าวหน้าได้เพียงอารยประเทศ

ปรากฏการณ์ทางการเมืองสำคัญในสังคมสยามช่วงปลายทศวรรษ 2460 คือ การที่ราษฎรเลื่อมความนิยมต่อราชสำนักมากอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน บันทึกของ **ม.จ.พูนพิสมัย ดิสกุล** พุฒถึงวรรณกรรมในช่วงเวลานั้นไว้ว่า “ฝ่ายพระราชวงศ์อ่อนแอลงเพราะการแข่งขันกันเอง โดยไม่ทำอะไรให้คนนับถือ” และผลที่ตามมาก็คือ “เสียงเกลียดเจ้าค่อย ๆ เริ่มขึ้น จนถึงแสดงกิริยาเปิดเผยขึ้นทุกที”

กุหลาบ สายประดิษฐ์ หรือ “ศรีบูรพา” เขียนบทความสะท้อนความรู้สึกเช่นนี้เอาไว้ว่า “พระราชวงศ์อาจมีทั้งที่ฉลาดและที่โง่ บางพระองค์อาจเปิ่นได้ทั้งโง่และทั้งหยิ่ง นี่แหละเป็นเหตุที่ทำให้สมบูรณาญาสิทธิราชย์ของพระเจ้าแผ่นดินดำเนินไปในทางผิดพลาด ทำให้ประชาชนเห็นตระหนักรู้ขึ้นทุกขณะว่าชาติกำเนิดของบุคคล ไม่ใช่เครื่องหมายบ่งบอกถึงความดีของมนุษย์ต่อไป” (กุหลาบ สายประดิษฐ์, ศรีกรุง, 12 ก.ค. 2475) หรือแม้แต่กรมพระยาดำรงราชานุภาพก็แสดงความเห็นว่า “เจ้านายรุ่นหลัง โดยเฉพาะพวกที่ไปเรียนวิชามาจากต่างประเทศ มาถืออิสระ ประพฤติตัวเลวทราม ให้เขาดูหมิ่นได้หลายคน มันจึงพากันเบือนไปทั้งราชสกุล” (ดำรงราชานุภาพ, จดหมายส่วนตัวพระองค์, 10 ก.ค. 2475)

แม้เมื่อพระองค์เจ้าธานีนิวัติ กราบบังคมทูลเสนอโครงการศึกษาเพื่อให้คนสยามนิยมการปกครอง โดยพระมหากษัตริย์ต่อไป พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็มีพระราชกระแสตอบไปว่า

“ความนิยมและนับถือในองค์สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอย่างที่เคยเป็นมาก่อนฉันเห็นว่า จะกลับฟื้นขึ้นอย่างแต่ก่อนไม่ได้อีกแล้ว”

รูปที่ 1 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7
และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี

รูปที่ 2 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7
และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี

บทส่งท้าย

แม้สถาบันทหารจะเติบโตขึ้นมาจากการก่อตั้ง และการอุปถัมภ์ค้ำชูของสถาบันกษัตริย์ แต่เมื่อสถานการณ์โลกเปลี่ยนไป แนวความคิดทางการเมืองการปกครองแบบ “ประชาธิปไตย” ตะวันตกไหลบ่าเข้ามายังประเทศไทย ก็ทำให้นายทหารและข้าราชการพลเรือนชั้นผู้ใหญ่จำนวนหนึ่งเปลี่ยนมาเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศที่เปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปได้มีส่วนร่วมในการร่วมบริหารประเทศนั้น ย่อมดีกว่าการที่องค์พระมหากษัตริย์ มีอำนาจในการกำหนดชะตากรรมของประเทศชาติ และอนาคตของประชาชนไทยทั้งประเทศแต่เพียงพระองค์เดียว การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเมื่อ 2475 จึงเกิดขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กนกวลี ชูชัยยะ. (2528). พัฒนาการทางความคิดของกลุ่มทหารอาชีพ พ.ศ. 2475-2524. (วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กองบัญชาการทหารสูงสุด. (2525). ประวัติกองทัพไทยในรอบ 200 ปี พ.ศ. 2325-2525. กรุงเทพฯ: กองบัญชาการทหารสูงสุด.
- กรมยุทธการทหารเรือ. (2520). ประวัติเรือรบไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ.
- คริส เบเกอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2557). ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- จรรยา เรืองวิเศษ. (2541). หนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุวัดธาตุทอง วันอาทิตย์ที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2541. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- เฉลิมเกียรติ ผิวนวล. (2535). ความคิดทางการเมืองของทหารไทย 2519-2535. กรุงเทพฯ: นำอักษรการพิมพ์.
- ชาดา นนทวัฒน์. (2553). ประวัติศาสตร์และการเมืองไทยสมัยรัชกาลที่ 4-7 ก่อนประชาธิปไตยจะมาถึง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ ยิปซี.
- เทพ บุญตานนท์. (2559). การเมืองในการทหารไทย สมัยรัชกาลที่ 6. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- ธิดา สาระยา. (2540). ราษฎรในครรลองแห่งความเจริญของสยาม (ชุดพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. (2548). เทียนวรรณ ปัญญาชนไพร่ กระฎุมพิดคนแรกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2553). การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน.
- ปรีดี พนมยงค์. (2515). บางเรื่อง เกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎร และ ระบบประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ : นายปราโมทย์ พึ่งสุนทร จัดพิมพ์เนื่องในโอกาส 24 มิถุนายน 2475.

- พูนพิสมัย ดิศกุล, ม.จ. (2544). *สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น: ประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- ภารดี มหาขันธ์. (2518). *การปฏิรูปการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. ปรินทิพ (กศ.ม.). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระบรมราชโองการพระบาทสมเด็จพระมหาภิรมย์ที่ 6 พระราชทาน แด่ทหาร ในกองทัพบกสยาม.
- ศูนย์ข้อมูลข่าวอาเซียน กรมประชาสัมพันธ์. (2556). *ประวัติและความหมายของธงชาติไทย*. สืบค้นจาก http://www.asean thai.net/ewt_news.php?nid=4171&filename=index
- ศิโรจน์ คล้ามไพบูลย์. (2547). *110 ปี ฤทธิเดช ผู้นำกรรมกรคนแรก*. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม.
- ศิโรตม์ คล้ามไพบูลย์. (2553). *ฤทธิเดช: ปัญญาชนนอกระบบ นักวิพากษ์สถาบัน*. สืบค้นจาก http://thaiwhoiswho.blogspot.com/2010/04/blog-post_28.html
- สุพจน์ ตำนตระกุล. (2552). *ปฏิวัติประชาธิปไตยสยาม 24 มิถุนายน 2475*. นนทบุรี: สถาบันวิทยาศาสตร์สังคม (ประเทศไทย).